

Артур Гудманян

доктор філологічних наук, професор,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна
ORCID ID_0000-0002-5234-1726
artgud13@gmail.com

Ірина Баклан

кандидат філологічних наук,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна
ORCID ID_0000-0002-2579-9862
iryna.baklan@outlook.com

ПЕРЕКЛАД НІМЕЦЬКИХ ТЕРМІНІВ ГАЛУЗІ «ОСНОВНІ ВИДИ ВИДАНЬ» УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

У статті визначено основні закономірності під час перекладу наявних у стандарті ДСТУ 3017:2015 німецьких термінів українською мовою та окреслено рекомендації для перекладача, що працює з термінами, які не зафіксовані у перекладних лексикографічних джерелах. Отримані результати є корисним доповненням до терміносистеми галузі видавничої та бібліотечної справи. Загальний обсяг матеріалу дослідження ґрунтується на складеній вибірці німецьких термінів та їхніх українських відповідників. Мета дослідження полягає у визначенні закономірностей відтворення німецьких термінів українською мовою. Серед завдань постають створення класифікації термінів за словотворчими ознаками та узагальненої класифікації стратегій, способів, прийомів і технік перекладу термінів, що спираються на лексико-семантичні особливості перекладу термінів. На основі аналізу особливостей перекладу зібраного матеріалу дослідження складено рекомендації для перекладу термінів, які не мають словникових відповідників. Для розроблення класифікацій та узагальнених рекомендацій щодо перекладу термінів використано загальнонаукові методи аналізу та синтезу. Основними лінгвістичними методами дослідження є метод структурно-словотвірного аналізу, компонентного аналізу та метод аналізу словникових дефініцій. Крім того, у статті використано соціолінгвістичний метод дистрибутивного аналізу та статистичний метод кількісного аналізу. Німецькі нативні та запозичені терміни галузі «Основні види видань» поділено на корінну непохідну лексику, деривати, складні слова та словосполучення. Загалом терміни відтворюються за допомогою лексико-семантичних прийомів лексичного запозичення, модуляції, імплікації, експлікації та мутації. Корінна непохідна лексика й терміни-деривати відтворюються в українській мові за допомогою прийому лексичного запозичення. Складні терміни, що представлені композитами та біномами, відтворюються переважно за допомогою прийому модуляції, терміни-словосполучення здебільшого перекладаються шляхом калькування. Прийоми імплікації та експлікації є характерними як для нативних термінів, так і для термінів-запозичень, проте вони є менш поширеними. Прийом імплікації слугує компактності представлення терміна, а прийом експлікації полегшує його сприйняття. Прийом мутації, що супроводжується заміною денотата, є найменш уживаним у перекладі. Переклад термінів можуть ускладнювати абсолютні синоніми (дублети) та полісемантизми з ознаками внутрішньогалузевої омонімії («хибні друзі» перекладача). У перекладі нативних німецьких термінів українською мовою спостерігається тенденція застосування стратегії очуження.

Ключові слова: нативний термін; термін-запозичення; складне слово; дериват; прийом перекладу; експлікація; імплікація; мутація; модуляція.

1. ВСТУП

Термін – це поняття, що має дефініцію, закріплену в лексикографічних джерелах.

Сукупність термінів у межах окремої галузі становлять її терміносистему. Зважаючи на горизонтальний поділ фахових мов, перелік галузей знань не є вичерпним і може доповнюватися у довільному порядку. Терміни мають бути однозначними, точними, нейтральними і милозвучними. Ускладнювати терміносистему можуть так звані абсолютні синоніми або дублети, а також внутрішньогалузеві омоніми та полісемантизми. У кожній терміносистемі наявні греко-латинізми, а також запозичення з інших мов. З огляду на це, у перекладацькому аспекті постає кореляція між використанням стратегії очуження та одомашнення в перекладі. У межах німецько-української мовної пари більша кількість термінів іншомовного походження є характерною саме для українських терміносистем.

Постановка проблеми. Серед лексикографічних джерел галузі видавничої справи можна виокремити тлумачний словник термінів із видавничої, поліграфічної та пакувальної справи (Таланчук та ін., 2006), англо-український тлумачний словник редакційно-видавничої термінології (Шевченко, 2006), словник-довідник основних видавничих термінів (Радченко, 2009), енциклопедію для видавця та журналіста (Бондар та ін., 2010), український тлумачний словник видавничо-поліграфічної справи (Киричок та ін., 2010), словник основних термінів з бібліотечно-інформаційної діяльності (Безрука, 2016). Крім того, існує ряд стандартів, які містять терміни та визначення понять. До них належать такі: ДСТУ 5034:2008 *Науково-інформаційна діяльність*, ДСТУ 7448:2013 *Бібліотечно-інформаційна діяльність*, ДСТУ 7157:2010 *Видання електронні. Основні види та вихідні відомості*, ДСТУ 3814:2013 *Видання. Міжнародна стандартна нумерація книг (ISO 2108:2005, NEQ)* та ДСТУ 3017:2015 *Видання. Основні види*. У ході дослідження німецько-української терміносистеми галузі «Основні види видань» на основі стандарту ДСТУ 3017:2015 було встановлено, що 43 зі 171 одиниці термінів не мають відповідників. Саме тому виникла нагальна потреба встановити основні закономірності під час перекладу німецьких термінів видавничої справи українською мовою для того, щоб скласти рекомендації щодо укладання терміносистем видавничо-поліграфічної та бібліотечної галузей у межах німецько-української мовної пари.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Систематизація української видавничо-поліграфічної термінології розпочалася у 90-ті роки ХХ століття зі здобуттям Україною незалежності (Акоп'янц, 2016, с. 80). У наявних розвідках досліджено способи та особливості перекладу термінології поліграфічно-видавничої спрямованості (Акоп'янц, 2016), зокрема лексико-граматичні особливості перекладу термінів цієї галузі (Акоп'янц & Доля, 2017). Зазначені дослідження стосуються англійсько-української мовної пари на основі текстів спеціалізованої науково-технічної літератури. Також проведено дослідження терміносистеми інформаційної діяльності та бібліотечної справи (Шкіцька, 2022) на матеріалі державних і міжнародних стандартів, термінологічних словників і навчально-методичної літератури з бібліотечно-інформаційної діяльності. Це, безумовно, значною мірою збагатило наявний термінологічний потенціал української мови. Системно-структурній організації українських термінів бібліотекознавства та бібліографознавства присвячена дисертація Роксани Зіновіївни Білоусової (2021). Становлення та розвиток української видавничо-поліграфічної терміносистеми окреслено у статті Марії Медведь (2019). Зазначене вище свідчить про те, що українська терміносистема видавничої справи повсякчас систематизується та актуалізується. Цікавим з точки зору перекладознавчої науки є дослідження німецько-українських термінів видавничої справи, що належать до галузі «Основні види видань».

Мета статті. Представлене дослідження проведено на основі матеріалу зі стандарту ДСТУ 3017:2015. Зроблено вибірку німецьких термінів галузі «Основні види видань», яка налічує 128 термінів з їхніми українськими відповідниками. Нашою метою є визначення закономірностей відтворення німецьких термінів українською мовою. Для цього потрібно виконати такі завдання: класифікувати зібрані терміни, визначити їхні структурні та перекладацькі особливості перекладу та схарактеризувати рекомендації щодо перекладу термінів, які не мають словникових відповідників.

2. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ

Процес становлення будь-якої терміносистеми є доволі складним і проходить етапи від появи певного поняття до його кодифікації. Крім того, до терміносистеми можуть потрапляти одиниці загальноживаної лексики. Цей перехід відбувається за допомогою таких механізмів, як: метафоризація, метонімізація, розширення значення та звуження значення (Kushlyk & Smienova, 2022, с. 157). У статті Аль-Смаді зазначено, що перекладачеві технічних текстів доводиться витратити майже половину свого часу на пошук відповідників до термінів і частка термінологічних помилок при цьому складає 40–60 % (Al-Smadi, 2022, с. 551). У класифікації Мони Бейкер виокремлюють вісім способів перекладу безеквівалентної лексики (Al-Smadi, 2022, с. 553–554), зокрема переклад:

- 1) за допомогою більш загального слова;
- 2) за допомогою більш нейтрального / менш експресивного слова;
- 3) шляхом культурної заміни;
- 4) із використанням запозиченого слова або запозиченого слова з поясненням;
- 5) за допомогою парафразу з використанням спорідненого слова;
- 6) за допомогою парафразу з використанням неспорідненого слова;
- 7) шляхом опущення;
- 8) за допомогою ілюстрації.

У межах нашого дослідження релевантними для перекладу термінів галузі «Основні види видань» є такі способи, як: переклад за допомогою більш загального слова, більш нейтрального / менш експресивного слова, запозиченого слова, парафразу з використанням спорідненого слова, парафразу з використанням неспорідненого слова та переклад шляхом опущення. Провівши паралель із перекладацькими прийомами й техніками на лексико-семантичному рівнях (Гудманян & Баклан, 2022, с. 178), можна представити узагальнену схему (див. табл. 1), якою можна послуговуватися під час аналізу особливостей перекладу термінів.

Таблиця 1 – Алгоритм перекладу термінів

Стратегія	Спосіб	Приєм	Техніка
Очуження	Використання запозиченого слова	Лексичне запозичення	Транскодування (транскрипція, транслітерація, адаптивне транскодування), калькування (морфемна калька, часткове калькування)
	Використання більш загального слова (родового поняття) або опущення	Імплікація*	Гіпо-гіперонімічний переклад (генералізація), опущення
	Використання більш конкретного слова (видового поняття) або додавання	Експлікація*	Гіперо-гіпонімічний переклад (конкретизація), описовий переклад
Одомашнення	Використання запозиченого слова	Лексичне запозичення	морфемна калька, калькування (повне)
	Використання більш загального слова (родового поняття) або опущення	Імплікація*	Гіпо-гіперонімічний переклад (генералізація), опущення
	Використання більш конкретного слова (видового поняття) або додавання	Експлікація*	Гіперо-гіпонімічний переклад (конкретизація), описовий переклад
	Використання більш нейтрального / менш експресивного слова, неспорідненого слова	Мутація	Нейтралізація, заміна денотата
	Використання спорідненого слова	Модуляція	Синонімічний переклад, антонімічний переклад

*Прийоми перекладу імплікація та експлікація розглядаються як у межах стратегій очуження та одомашнення

Отже, основними прийомами перекладу в робочій класифікації дослідження є лексичне запозичення, імплікація, експлікація, мутація та модуляція. В основі нашого спостереження для отримання узагальнених даних особливості використання перекладацьких технік братися до уваги не буде з метою полегшення підрахунку даних. Наведені у таблиці техніки стануть перекладачеві у пригоді під час вибору відповідної дії для реалізації перекладацького прийому.

3. МЕТОДИ

У дослідженні використано загальнонаукові методи аналізу та синтезу для створення класифікації термінів, встановлення характерних особливостей перекладу та надання рекомендацій щодо перекладу. Серед лінгвістичних методів дослідження використано метод структурно-словотвірного аналізу для встановлення способів утворення термінів, метод компонентного аналізу для визначення семантики слів, а також метод аналізу словникових дефініцій для з'ясування первинного значення термінів галузі «Основні види видань». Також у дослідженні використано соціолінгвістичні методи збирання та обробки інформації (метод суцільної вибірки та метод дистрибутивного аналізу). Для об'єктивності спостережень та узагальнень використано статистичні методи, зокрема метод кількісного аналізу для визначення частотності застосування перекладацьких прийомів для окремої групи досліджуваних термінів.

4. РЕЗУЛЬТАТИ Й ОБГОВОРЕННЯ

Загальну вибірку термінів галузі «Основні види видань», що налічує 128 одиниць німецьких термінів з їхніми українськими відповідниками, розділено на такі групи:

1. Нативні терміни (56 од. – 44 %).
2. Терміни-запозичення (72 од. – 56 %).

За способом творення терміни усередині кожної групи поділяються на корінну непохідну лексику, похідну лексику (деривати), складні слова (композиції та біноми) та словосполучення. Узагальнену класифікацію термінів див. табл. 2 – Словотворчі типи термінів галузі «Основні види видань».

Таблиця 2 – Словотворчі типи термінів галузі «Основні види видань»

		Корінна непохідна лексика	Похідна лексика (деривати)	Складні слова (композиції та біноми)	Словосполучення
Нативні терміни		2 од. – 3,6 %	6 од. – 10,7 %	26 од. – 46,4 %	22 од. – 39,3 %
Терміни-запозичення	Повне запозичення 29 од. – 40,3 %	1 од. – 3,4 %	23 од. – 79,3 %	2 од. – 6,9 %	3 од. – 10,3 %
	Часткове запозичення 43 од. – 59,7 %	0 од. – 0 %	0 од. – 0 %	23 од. – 53,5 %	20 од. – 46,5 %

4.1. Переклад нативних термінів

Серед німецьких термінів, утворених на основі нативної лексики найбільшу частку складають терміни-композиції (46,4 %). На другому місці за частотністю слідує терміни-словосполучення (39,3 %). Похідна лексика (деривати) становить лише 10,7 %, а найменша частка припадає на корінну непохідну лексику (3,6 %). Корінна непохідна лексика відтворюється за допомогою однокореневих лексем (напр., *das Buch* – книга, *das Werk* – твір). Серед дериватів зустрічаються терміни, утворені за допомогою префіксального (*der Anhang* – додаток, *der Aushang* – афіша), суфіксального (*die Reihe* – (нід)серія, *die Zeitung* – газета) та префіксально-суфіксального (*die Nachauflage* – повторне видання, перевидання; *die Ausgabe* – видання) способів словотворення. Серед термінів-дериватів, що позначають різні види видань,

є полісемантизми (напр., *додаток* – *die Beilage, der Anhang*). Назвати ці терміни дублетами не можна, адже вони не є взаємозамінними. Термін *die Beilage* в німецькій мові має визначення «das Beigelegte, Beigefügte zu einem Druckerzeugnis: die wissenschaftliche, literarische B. einer Zeitung, Zeitschrift» (DWDS, 2023), а термін *der Anhang* означає «das Angefügte, die Beilage: dem Buche ist ein A. beigefügt; im A. nachschlagen; einen A. (Nachtrag) mit Ergänzungen zusammenstellen» (DWDS, 2023) або «nachträglicher schriftlicher Zusatz, Nachtrag» (Duden, 2023). Тобто, на семантичному рівні термін *die Beilage* ‘додаток’ має семантичну ознаку «окремий додаток-вкладення» і вживається у сполученні з іменниками газета, журнал, книга, коли йдеться про окремий аркуш чи буклет, що додається до друкованого видання. Якщо йдеться про додаток *der Anhang*, то семантична ознака цього терміна – «невід’ємна складова друкованого видання», наприклад, додаток у кінці підручника, додаток до договору тощо. Під час перекладу текстів з української мови німецькою терміни *die Beilage* та *der Anhang* можуть провокувати пастки внутрішньої форми (так звані «хибні друзі» перекладача). У перекладі українською мовою терміни-деривати відтворюються здебільшого за рахунок похідної нативної лексики (морфемна калька), проте не виключена можливість використання запозиченої лексики (напр., *афіша* з французької мови та *газета* – з італійської мови). Крім того, в українській мові також наявні полісемантизми у вигляді абсолютних синонімів (напр., повторне видання – перевидання), а також у вигляді термінів із вужчим значенням (напр., (під)серія). Отже, маючи справу із перекладом німецької нативної похідної лексики, в перекладі українською мовою перш за все потрібно застосувати прийом запозичення шляхом морфемної кальки. У разі потреби слід скористатися прийомом експлікації, застосувавши техніку конкретизації, з метою уникнення пасток внутрішньої форми, що провокують перекладацькі помилки на рівні відтворення значення терміна.

Складні слова серед нативних термінів галузі «Основні види видань» представлені композитами (26 од.), які за структурою утворені за такими схемами:

1. Іменник + Іменник (N + N) – 21 од. (80,8 %).
2. Дієслово + Іменник (V + N) – 4 од. (15,4 %).
3. Прикметник + Іменник (Adj. + N) – 1 од. (3,8 %).

У перекладі першої групи композитів (N + N) домінуючим є прийом *модуляції*, на другому місці прийом *імплікації*, далі слідує прийом *експлікації* та *мутації*. Модуляція (синонімічний переклад) відбувається за рахунок використання атрибутивного означення, утвореного від іменника означального слова (напр., *die Textausgabe* – **текстове** видання) та означення у родовому відмінку (напр., *die Ausgabeform* – **вид** видання). З огляду на частотність застосування прийому модуляції в перекладі нативних термінів-композитів, перевага надається словосполученню з атрибутивним означенням. Саме тому, маючи справу з українськими термінами, що не мають німецьких відповідників у стандарті ДСТУ 3017:2015 і потребують перекладу, слід керуватися зазначеною вище закономірністю для німецько-української мовної пари. Наприклад, терміни «робочий зошит» і «друковане видання» ми можемо перекласти за допомогою композитів (N + N): *das Arbeitsheft* та *die Druckausgabe*. Німецькі нативні терміни-композити, що в перекладі українською мовою зазнали імплікації і перетворилися на прості слова, мають тенденцію до очуження у перекладі за допомогою запозичень, наприклад, *das Flugblatt* – *аркуш* (пол. мова), *das Kunstblatt* – *естамп* (фр. мова), *die Zeitschrift* – *журнал* (фр. мова). Решта термінів відтворена за допомогою дериватів (напр., *das Lehrbuch* – *підручник* та *der Reiseführer* – *путівник*, а також дериватів з препозиційним міжнародним блоком моно- (напр., *die Einzelwerkausgabe* – *моновидання*). Експлікації зазнають терміни-композити *die Bindeausgabe* (дослівно «видання для сліпих») – *видання брайлівським шрифтом* та *die Fachzeitschrift* (дослівно «фаховий журнал») – *виробничо-практичний журнал*, що пов’язано з високим ступенем науковості української наукової термінології. Прийом мутації спостерігається лише в перекладі композита *das Anschauungsmittel* – *наочний посібник*, в якому під час перекладу основного слова *das Mittel* (дослівно «засіб») відбувається заміна денотата на «посібник». У перекладі другої групи композитів (V + N) спостерігається використання прийомів імплікації, мутації та модуляції.

Так само, як і у випадку композитів (N + N), в результаті прийому імплікації в українській мові утворюються деривати, у тому числі слова іншомовного походження (напр., *das Nachschlagewerk* – довідник, *das Sammelwerk* – збірник, *дайджест*). Прийом модуляції стосується синонімічного перекладу із використанням атрибутивного означення (напр., *das Nachschlagebuch* – довідкове видання), а прийом мутації націлений на утворення бінома (напр., *das Ziehbilderbuch* – книжка-іграшка). Переклад третьої групи композитів (Adj. + N) пов'язаний із застосуванням прийому модуляції (напр., *die Neuauflage* – **нове видання**). Отже, під час перекладу нативних термінів-композитів перекладач має вдаватися до прийому модуляції, орієнтуючись на синонімічний переклад, в результаті якого утворюється словосполучення з атрибутивним означенням, рідше з означенням у родовому відмінку. Варто пам'ятати, що деякі терміни-композити можуть зазнавати імплікації та відтворюватися за допомогою похідної лексики, зокрема з іншомовними компонентами. Досить рідко застосовуються прийоми експлікації та мутації, оскільки у першому випадку відбувається порушення вимоги компактності терміна, а в іншому – може відбуватися викривлення значення терміна, тому заміну денотата можуть здійснювати лише термінознавці або фахівці галузі. Для перекладача заміна денотата на власний розсуд може провокувати перекладацькі помилки.

Нативні терміни-словосполучення (22 од.) можна розділити на такі групи:

- 1) атрибутивні (означення у вигляді (діє)прикметників та числівників (16 од. – 72,7 %), приєдникові означення (3 од. – 13,6 %) та означення у родовому відмінку (2 од. – 9,1 %)
- 2) парні (1 од. – 4,6 %).

Нативні терміни-словосполучення з означенням у вигляді (діє)прикметників та числівників перекладаються дослівно за допомогою калькування (напр., *gewählte Werke* – *вибрані твори*) або за допомогою модуляції (напр., *fortlaufende Ausgabe* – *продовжуване видання*, *erste Auflage* – *перше видання*). Подекуди терміни мають компактні відповідники, утворені за допомогою імплікації (напр., *einbändige Ausgabe* – *однотомне видання*, **однотомник**; *mehrbändige Ausgabe* – *багатотомне видання*, **багатотомник**). Прийом імплікації може бути використано у поєднанні з модуляцією, як у прикладі *unterrichtlicher Lehrbehelf* – *навчальний посібник*, що пов'язано із семантичною надлишковістю елементів «*unterrichtlich*» та «*Lehr-*» – навчальний. Прийом мутації застосовано лише в одному прикладі *technische Beschreibung* – *технічні умови*, що свідчить про те, що цей прийом не є продуктивним для перекладу термінів галузі «Основні види видань». Терміни-словосполучення із приєдниковими означеннями зазнають у перекладі імплікації (напр., *Ausgabe in Buchform* – *книжкове видання*) або імплікації та модуляції (напр., *Zeitschrift für breite Leserkreise* – *популярний журнал*). Переклад термінів-словосполучень з означеннями у вигляді іменників у родовому відмінку відбувається за допомогою калькування (напр., *Sammelband der wissenschaftlichen Arbeiten* – *збірник наукових праць*) або модуляції (напр., *Sonderausgabe der Zeitung* – *спеціальний газетний випуск*). Отже, можна сказати, що терміни-словосполучення мають тенденцію до буквального перекладу та модуляції. За наявності семантично надлишкової інформації можна застосувати імплікацію. Прийом мутації зустрічається вкрай рідко, тому ми не рекомендуємо використовувати його під час перекладу.

Серед українських термінів, що представлені у стандарті ДСТУ 3017:2015, 12 нативних термінів не мають німецьких відповідників: друковане видання, книжка для розфарбовування, одномовне видання, видання для дозвілля, пам'ятка, робочий зошит, передрук, книга-перекрутка, книжка-вертушка, книжка-витівка, книжка-ширмочка та книжка-гармошка. Керуючись зазначеною вище частотністю використання перекладацьких прийомів та маючи українське визначення терміна, запропонуємо такі варіанти перекладу термінів:

1. *Друковане видання* – це «видання, виготовлене друкуванням чи тисненням» (ДСТУ 3017:2015, с. 5) – *die Druckausgabe* (термін-композит, утворений за допомогою модуляції).

2. Гіперонім книжка-іграшка (нім. *das Leporellobuch*) – це «видання оригінальної конструкційної форми, призначене для розумового та естетичного розвитку дітей дошкільного й молодшого шкільного віку» (ДСТУ 3017:2015, с. 7). Серед гіпонімів до цього терміна, що не мають німецьких відповідників, у стандарті зазначено біноми *книжка-вертушка*,

книжка-витівка, книжка-ширмочка та книжка-гармошка, а також термін-словосполучення книжка для розфарбовування. Пропонуємо створити до цих термінів німецькі відповідники-комpozити на основі перенесення зовнішніх ознак цих видань за допомогою прийому модуляції: книжка-вертушка – *das Wickelbuch*, книжка-витівка – *das Streichbuch*, книжка-ширмочка – *das Schirmbuch*, книжка-гармошка – *das Faltenbuch*, книжка для розфарбовування – *das Ausmalbuch*. В останньому прикладі крім модуляції застосовано також прийом імплікації.

3. *Книга-перекрутка* – це «книжкове видання, що містить два твори, кожен з яких починається від своєї сторінки обкладинки (боку палітурки), має свій титульний аркуш і свою пагінацію» (ДСТУ, с. 6) – *umgekehrtes Buch* (термін-словосполучення, утворений шляхом модуляції).

4. *Одномовне видання* – це «видання, що містить текст однією мовою» (ДСТУ 3017:2015, с. 8) – *einsprachige Ausgabe* (термін-словосполучення, утворений шляхом калькування).

5. *Видання для дозвілля* – це «видання, що містить загальнодоступні відомості щодо організації побуту, різноманітних форм самодіяльної творчості, різних видів захоплень, відпочинку» (ДСТУ 3017:2015, с. 11) – *das Freizeitbuch* (термін-комpozит, утворений шляхом поєднання прийомів експлікації, що полягає в конкретизації лексеми «видання» – *das Buch*, та імплікації прийменника «для»).

6. *Пам'ятка* – це «виробничо-практичне чи довідкове видання невеликого обсягу зі стислими відомостями та настановами, потрібними для виконання певних робіт» (ДСТУ 3017:2015, с. 13) – *das Merkblatt* (термін-комpozит, утворений шляхом експлікації та модуляції).

7. *Робочий зошит* – це «навчальний посібник, що містить особливий дидактичний матеріал і сприяє самостійній роботі учня під час освоєння навчального предмета» (ДСТУ 3017:2015, с. 14) – *das Arbeitsbuch* (термін-словосполучення, утворений шляхом мутації).

8. *Передрук* – це «повторне видання, надруковане без змін за попереднім виданням, випущеним іншим видавцем» (ДСТУ, с. 17) – *die Nachdruckausgabe* (термін-комpozит, утворений шляхом експлікації).

4.2. Переклад термінів-запозичень

Терміни галузі «Основні види видань» запозичуються повністю (29 од. – 40,3 %) або частково (43 од. – 59,7 %). Запозичення відбуваються з грецької, латинської, французької, англійської, італійської, арабської та голландської мов. Серед повністю запозичених термінів найбільша частка припадає на похідну лексику, незначну кількість становлять терміни-словосполучення, комpozити та корінна непохідна лексика. Частково запозичені терміни представлені складними словами, серед яких зустрічаються комpozити та біноми, а також словосполученнями. Кожна група зазначених термінів має свої особливості перекладу українською мовою. Корінна непохідна лексика та деривати відтворюються українською мовою шляхом транскодування, у тому числі адаптивного транскодування. Як допоміжний прийом перекладу може застосовуватися експлікація (напр., *die Tabelle* – бюлетень-таблиця). Частково запозичені терміни-складні слова (комpozити та біноми) відтворюються здебільшого за допомогою прийомів модуляції (напр., *die Bildreproduktion* – художня репродукція) та калькування (напр., *die Originalausgabe* – оригінальне видання). Менш частотними є прийоми експлікації, (напр., *der Buchkalender* – календар книжкового типу) та імплікації (напр., *die Informationsdruckschrift* – інформаційне видання). У перекладі частково запозичених термінів-словосполучень домінуючим є прийом лексичного запозичення, на другому місці модуляція, на третьому і четвертому – імплікація та експлікація.

Зазвичай запозичена лексика не викликає труднощів перекладу. Відсутні у стандарті ДСТУ 3017:2015 німецькі терміни відтворюються переважно за допомогою лексичного запозичення (напр., блочне видання / кодексне видання – *die Blockausgabe* / *die Kodexausgabe*, електронне видання – *elektronische Ausgabe*, загальнополітична газета – *allgemeinpolitische Zeitung*, знакова природа інформації – *Symbolwesen der Information*, інформаційний листок – *das Informationsblatt*, книжка-панорама – *das Panoramabuch*, книжка-фігура – *das Figurenbuch*,

комбіноване видання – kombinierte Ausgabe, матеріальна конструкція видання – der materielle Aufbau der Ausgabe, методичні рекомендації / методичні настанови – methodische Empfehlungen / Anweisungen, нормативне видання – normative Ausgabe, нормативно-правове видання – rechtsnormative Ausgabe, образотворчий плакат – darstellendes Plakat, портативне видання – tragbare Ausgabe, релігійне видання – religiöses Werk, суспільно-політичне видання – gesellschaftlich-politische Ausgabe, суспільно-політичний журнал – gesellschaftlich-politische Zeitschrift, характер інформації – der Informationscharakter, цільове призначення – die Zweckbestimmung). Також не виключено використання прийому модуляції (напр., алігат – umgekehrtes Buch, нормативно-інструктивне видання – normative Instruktionausgabe, полівидання – das Sammelwerk, рекламний журнал – Werbezeitschrift, спеціальний журнальний випуск – die Sonderzeitschriftserie, читацька адреса – die Leseranschrift), імплікації (напр., паспорт (на виріб) – der Erzeugnispass) та експлікації (напр., аналітико-синтетичне перероблення інформації – analytische und synthetische Informationsverarbeitung, карткове видання – die Karteikartenausgabe, методичний посібник – methodisches Lehrmittel, релігійний журнал – Zeitschrift für Religion, репринтне видання – unveränderte Nachdruckausgabe).

5. ВИСНОВКИ І НАПРЯМИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, німецькі терміни галузі «Основні види видань» за походженням поділені на нативні та запозичені, за словотвірними ознаками вони поділяються на корінну непохідну лексику, деривати, складні слова (композиції та біноми), а також терміни-словосполучення. Під час перекладу у межах стратегії очуження та одомашнення прийнято розрізняти прийоми лексичного запозичення, що у термінах-запозиченнях реалізується за допомогою перекладацьких технік транскодування та калькування (часткового або морфемної кальки). Здебільшого ці прийоми й техніки є характерними для перекладу корінної непохідної лексики та дериватів. Морфемна калька та повна калька застосовується у перекладі нативних термінів (деривати та словосполучення). Семантичний прийом модуляції є характерним для перекладу складних слів (композицій). Як для нативних термінів, так і для запозичених термінів типовим є використання прийомів експлікації та імплікації в перекладі. Експлікації зазнають семантичні ознаки терміна для полегшення сприйняття цільовою аудиторією, а імплікації зазнає семантично надлишкова інформація. Прийом мутації є найменш вживаним серед досліджених термінів, оскільки передбачає заміну денотата, яку може здійснювати лише фахівець галузі. Перекладацькі труднощі можуть бути спричинені наявністю дублетів (абсолютних синонімів), а також полісемантизмів, які можуть виявляти різні семантичні ознаки, які на перший погляд досить важко ідентифікувати та відтворити за допомогою правильного відповідника. Саме така група термінів може становити пастки внутрішньої форми або так звані «хибні друзі» перекладача. Під час перекладу нативних термінів прослідковується стратегія очуження у перекладі за рахунок використання слів іншомовного походження. Загалом підрахунок частотності використання перекладацьких прийомів демонструє такі результати: на першому місці прийом лексичного запозичення (64 од. – 50%), на другому – модуляція (38 од. – 29,7%), на третьому – імплікація (16 од. – 12,5 %), на четвертому – експлікація (7 од. – 5,5 %), на п'ятому – мутація (3 од. – 2,3 %). Докладніше див. Додаток А – Прийоми перекладу термінів галузі «Основні види видань».

Отримані результати можна використати для складання німецько-українських термінологічних баз, словників та глосаріїв галузі бібліотечної справи, зокрема як доповнення глосарію німецькими термінами у стандарті ДСТУ 5034:2008 «Науково-інформаційна діяльність».

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Акоп'янець Н. М. Способи та особливості перекладу термінів у текстах поліграфічно-видавничої спрямованості. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: філологія*. 2016. Т. 2, № 23. С. 80–82. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v23/part_2/23.pdf (дата звернення: 23.04.2023).
- Акоп'янець Н. М., Доля А. В. Лексико-граматичні особливості перекладу термінів у англійських текстах поліграфічно-видавничої спрямованості англійською мовою. *Науковий вісник Міжнародного*

- гуманітарного університету. Серія: філологія. 2017. Т. 3, № 31. С. 94–96. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/e443ec2f-6c38-41cc-ae42-8cd68a6ffef8/content> (дата звернення: 23.04.2023).
- Безрука М. В. Словник основних термінів з бібліотечно-інформаційної діяльності. Івано-Франківськ : НТБ ІФНТУНГ, 2016. 92 с. URL: <https://library.nung.edu.ua/sites/default/files/files/slovník1.pdf> (дата звернення: 23.04.2023).
- Білоусова Р. З. Терміни бібліотекознавства та бібліографознавства в українській мові кінця XX – початку XXI століття (системно-структурна організація) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Львів, 2021. 279 с. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/04/dis_bilousova.pdf (дата звернення: 23.04.2023).
- Бондар Ю. В., Головатий М. Ф., Сенченко М. І. Енциклопедія для видавця та журналіста. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2010. 400 с.
- Гудманян А. Г., Баклан І. М. Практичний курс перекладу : підручник. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2022. 180 с. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/50366> (дата звернення: 23.04.2023).
- ДСТУ 3017:2015. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять. На заміну ДСТУ 3017-95 ; чинний від 2016-03-04. Вид. офіц. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 42 с.
- Медведь М. Розвиток видавничо-поліграфічної терміносистеми під впливом інноваційних змін у галузі виробництва. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: філологія*. 2019. № 1(41). С. 71–76.
- Норми української науково технічної мови. Тлумачний словник термінів з видавничої, поліграфічної та пакувальної справи / П. М. Таланчук та ін. Київ – Львів : Ун-т «Україна», 2006. 664 с. URL: <https://archive.org/details/slovníkterm/mode/2up?view=theater> (дата звернення: 23.04.2023).
- Радченко А. І. Словник-довідник основних видавничих термінів (для практики наукових установ). Київ : Академперіодика, 2009. 72 с.
- Український тлумачний словник видавничо-поліграфічної справи / П. О. Киричок та ін. К.: НТУУ «КПІ», 2010. 896 с.
- Шевченко В. Е. Англо-український тлумачний словник редакційно-видавничої комп'ютерної термінології. Київ : Либідь, 2006. 320 с. URL: https://www.academia.edu/19985759/Шевченко_В_Е_Англо_український_тлумачний_словник_редакційно_видавничої_комп_ютерної_термінології_К_Либідь_2006_320_с (дата звернення: 23.04.2023).
- Шкіцька І. Ю. Динаміка термінології сфери інформаційної діяльності та бібліотечної справи. *Лінгвістичні дослідження : зб. наук. праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди*. 2022. № 56. С. 77–92. URL: <https://doi.org/10.34142/23127546.2022.56.06> (дата звернення: 23.04.2023).
- Al-Smadi H. M. Challenges in translating scientific texts: problems and reasons. *Journal of language teaching and research*. 2022. Vol. 13, № 3. P. 550–560. URL: <https://doi.org/10.17507/jltr.1303.11> (date of access: 23.04.2023).
- Duden Wörterbuch. URL: <https://www.duden.de/woerterbuch> (дата звернення: 23.04.2023)
- DWDS. Der deutsche Wortschatz von 1600 bis heute. URL: <https://www.dwds.de> (дата звернення: 23.04.2023).
- Kushlyk O., Smienova L. Term-Forming capabilities of the Ukrainian equivalents of original computer verb terms. *Wisdom*. 2022. № 1(21). P. 154–168. URL: <https://doi.org/10.24234/wisdom.v21i1.620> (date of access: 23.04.2023).

REFERENCES

- Akopiants, N. M. (2016). Sposoby ta osoblyvosti perekladu terminiv u tekstakh polihrafichno-vydavnychoi spriamovanosti [Methods and peculiarities of translation of terms in texts of printing and publishing bent]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia*, 2(23), 80–82. http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v23/part_2/23.pdf [in Ukrainian]
- Akopiants, N. M., & Dolia, A. V. (2017). Leksyko-hramatychni osoblyvosti perekladu terminiv u anhlovnykh tekstakh polihrafichno-vydavnychoi spriamovanosti anhliiskoiu movoiu [Lexico-grammatical peculiarities of the translation of terms in English texts of the polygraphic and publishing bent into English]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia*, 3(31), 94–96. <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/e443ec2f-6c38-41cc-ae42-8cd68a6ffef8/content> [in Ukrainian]
- Bezruka, M. V. (2016). Slovník osnovnykh terminiv z bibliotekno-informatsiinoi diialnosti [Dictionary of basic terms in library and information activities]. NTB IFNTUNH. <https://library.nung.edu.ua/sites/default/files/files/slovník1.pdf> [in Ukrainian]
- Bilousova, R. Z. (2021). Terminy bibliotekoznavstva ta bibliohrafoznnavstva v ukrainskii movi kintsia KhKh – pochatku KhKhI stolittia (systemno-strukturna orhanizatsiia) [Terms of library science and bibliography in the Ukrainian language of the end of the 20th – beginning of the 21st century (systemic and structural organization)] [Dys. kand. filol. nauk, LNU imeni Ivana Franka]. https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/04/dis_bilousova.pdf [in Ukrainian]
- Bondar, Yu. V., Holovaty, M. F., & Senchenko, M. I. (2010). Entsyklopediia dlia vydavtsia ta zhurnalista [Encyclopedia for the publisher and journalist]. DP “Vyd. dim “Personal”. [in Ukrainian]
- Gudmanian, A. G., & Baklan, I. M. (2022). Praktychnyi kurs perekladu [Practical course of translation]. KPI im. Ihoria

- Sikorskoho, Vyd-vo "Politekhnik". <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/50366> [in Ukrainian]
- Derzhavna naukova ustanova "Knyzhkova palata Ukrainy imeni Ivana Fedorova" [State Scientific Institution "Book Chamber of Ukraine named after Ivan Fedorov"]. (2016). Vydannia. Osnovni vydy. Terminy ta vyznachennia poniat [Editions. The main types. Terms and definitions] (DSTU 3017:2015). DP "UkrNDNTs". [in Ukrainian]
- Medved, M. (2019). Rozvytok vydavnycho-polihrafichnoi terminosystemy pid vplyvom innovatsiinykh zmin u haluzi vyrobnytstva [The development of the publishing and printing terminological system under the influence of innovative changes in the field of production]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Filohiia*, 1(41), 71–76. https://www.google.com/url?sa=t&rc=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiz29WF1cD-AhWmOOwKHdk1D9sQFnoECA8QAQ&url=http://visnyk-philology.uzhnu.edu.ua/article/view/192096/192366&usg=AOvVaw2YgO-Ub9gRcJPEl_QHVXvh [in Ukrainian]
- Talanchuk, P. M., Yarema, S. Ya., Korovaichenko, Yu. M., Yarema, S. M., & Morhuniuk, V. S. (2006). *Normy ukrainskoi naukovo tekhnichnoi movy. Tlumachnyi slovnyk terminiv z vydavnychoi, polihrafichnoi ta pakuvalnoi spravy* [Norms of the Ukrainian scientific and technical language. An explanatory dictionary of terms from the publishing, printing and packaging business]. Un-t "Ukraina". <https://archive.org/details/slovnykterm/mode/2up?view=theater> [in Ukrainian]
- Radchenko, A. I. (2009). Slovnyk-dovidnyk osnovnykh vydavnychykh terminiv (dlia praktyky naukovykh ustanov) [Dictionary and reference book of the main publishing terms (for the practice of scientific institutions)]. Akademperiodyka. [in Ukrainian]
- Kyrychok, P. O., Velychko, O. M., Havenko, S. F., Zorenko, O. V., Kyrychok, T. Yu., & Rozum, T. V. (2010). *Ukrainskyi tlumachnyi slovnyk vydavnycho-polihrafichnoi spravy* [Ukrainian explanatory dictionary of publishing and printing business]. NTUU "KPI". [in Ukrainian]
- Shevchenko, V. E. (2006). *Anhlo-ukrainskyi tlumachnyi slovnyk redaktsiino-vydavnychoi kompiuternoï terminologii* [English-Ukrainian explanatory dictionary of editorial and publishing computer terminology]. Lybid. https://www.academia.edu/19985759/Шевченко_ВЕ_Англо_український_тлумачний_словник_редакційно_видавничої_комп_ютерної_термінології_К_Либідь_2006_320_с [in Ukrainian]
- Shkitska, I. Yu. (2022). *Dynamika terminologii sfery informatsiinoï diialnosti ta biblioteknoi spravy* [Dynamics of terminology in the field of information activity and library business]. *Linhvistychni doslidzhennia: Zb. nauk. prats KhNPU imeni H. S. Skovorody*, 56, 77–92. <https://doi.org/10.34142/23127546.2022.56.06> [in Ukrainian]
- Al-Smadi, H. M. (2022). Challenges in translating scientific texts: Problems and reasons. *Journal of Language Teaching and Research*, 13(3), 550–560. <https://doi.org/10.17507/jltr.1303.11> [in Ukrainian]
- Duden Wörterbuch. (b. d.). <https://www.duden.de/woerterbuch>
- DWDS. Der deutsche Wortschatz von 1600 bis heute. (b. d.). <https://www.dwds.de>
- Kushlyk, O., & Smienova, L. (2022). Term-Forming capabilities of the Ukrainian equivalents of original computer verb terms. *Wisdom*, 1(21), 154–168. <https://doi.org/10.24234/wisdom.v21i1.620>

Artur Gudmanian, Iryna Baklan. Translation of German Terms of the Field “The Main Types of Editions” into Ukrainian. The article defines the main regularities during the translation of the German terms contained in the National Ukrainian Standard DSTU 3017:2015 into Ukrainian and outlines recommendations for the translator working with terms that are not recorded in translated lexicographic sources. The obtained results are a useful addition to the terminology system of the publishing and library industry. The total amount of research material is based on a compiled sample of German terms and their Ukrainian equivalents. The goal of the presented research is to determine the regularities of German terms rendering into Ukrainian. The main tasks aim at the creation of a classification of terms based on word-forming features and a generalized classification of strategies, methods, approaches and techniques of terms translation based on the lexical and semantic features. The analysis of the translation features of the compiled research material makes recommendations for the terms translation that do not have dictionary equivalents. The research uses general scientific methods of analysis and synthesis to develop classifications and generalize recommendations for the term’s translation. The main linguistic methods of research are the method of structural and lexical analysis, component analysis and the method of analysis of dictionary definitions. In addition, the article uses the sociolinguistic method of distributive analysis and the statistical method of quantitative analysis. German native and borrowed terms of the field “The main types of editions” consist of native non-derived vocabulary, derivatives, compound words and combinations of words. The terms of the field of the main types of editions are generally rendered by lexical and semantic approaches of lexical borrowing, modulation, implication, explication and mutation. Native non-derived vocabulary and derivative terms are translated into Ukrainian by lexical borrowing. Compound words, represented by composites and binominal words, are rendered mainly by means of modulation; combinations of words are mostly translated by means of tracing. Translation approaches of implication and explication are typical of both native terms and borrowed terms, but they are less common in terms translation. The approach of implication aims at the compact presentation of terms, and the approach of explication makes easier their perception. The translation approach of mutation through the denotation

replacement is the least used in translation. The translation of terms complicates absolute synonyms (doublets) and polysemantic words with signs of intraindustry homonymy (translator's false friends). In the translation of native German terms into Ukrainian, there is a tendency to use the foreignization strategy.

Keywords: native term; borrowed term; compound word; derivative; translation approach; explication; implication; mutation; modulation.

Додаток А

Прийоми перекладу термінів галузі «Основні види видань»

		Лексичне запозичення	Модуляція	Імплікація	Експлікація	Мутація
Нативні терміни						
Корінна непохідна лексика		2	0	0	0	0
Похідна лексика (derivati)		5	0	0	1	0
Складні слова	N + N	0	12	6	2	1
	V + N	0	1	2	0	1
	Adj. + N	0	1	0	0	0
Словосполучення		8	10	3	0	1
Разом нативні терміни		15 (26,8 %)	24 (42,6 %)	11 (19,6 %)	3 (5,5 %)	3 (5,5 %)
Терміни-запозичення						
Корінна непохідна лексика	повне	1	0	0	0	0
	часткове	0	0	0	0	0
Похідна лексика (derivati)	повне	23	0	0	0	0
	часткове	0	0	0	0	0
Складні слова	повне	2	0	0	0	0
	часткове	9	10	2	2	0
Словосполучення	повне	3	0	0	0	0
	часткове	11	4	3	2	0
Разом терміни-запозичення		49 (68 %)	14 (19,5 %)	5 (6,9 %)	4 (5,6 %)	0 (0 %)
Разом		64 (50 %)	38 (29,7 %)	16 (12,5 %)	7 (5,5 %)	3 (2,3 %)

Received: April 23, 2023

Accepted: May 12, 2023